

Təhsildə multimediyadan istifadə edilməsinin psixoloji-pedaqoji xüsusiyyətləri

Mətanət Mətləb qızı Əhmədova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
E-mail: ahmedovamn23@gmail.com

Rəyçilər: t.ü.f.d., dos.A.M. Quliyev,
p.ü.f.d., dos. S.S. Həmidov

Açar sözlər: multimedia texnologiyaları, multimedia vasitələri, təlim prosesi, təhsil alanlar, zehni fəaliyyət, diqqət, qavrayış, motivasiya

Ключевые слова: мультимедийные технологии, мультимедийные инструменты, процесс изучения, процесс обучения, ученики, умственная деятельность, внимание, восприятие, мотивация

Key words: multimedia technologies, multimedia tools, learning process, students, mental activity, attention, perception, motivation

Yeni informasiya texnologiyaları şagirdlərin fərdi qabiliyyətlərinin formalaşması və inkişafı, onların idrak fəaliyyətinin fəallaşması, təlimin effektivliyinin artırılması kimi bir çox keyfiyyətlərin formalaşmasına kömək edir. Hal-hazırda multimedia texnologiyaları informasiya texnologiyalarının ən dinamik inkişaf edən, perspektivli sahələrindən biridir və artıq təhsilin bir hissəsi olmuşdur.

Multimedia texnologiyalarının tədris prosesinə tətbiqi bir neçə cəhətdən nəzərdən keçirilməlidir. Multimedyanın istifadəsi tədris prosesinin müxtəlif aspektlərinə müsbət təsir göstərir:

— məlumatların qavranılması kimi öyrənmənin idrakı tərəflərini inkişaf etdirmək;

— təhsil alanların motivasiyasının artırılması;

— təhsil iştirakçıları arasında kollektiv iş və idrak bacarıqlarının inkişafı;

— təhsil alanlarda tədqiq olunan tədris materialının öyrənilməsinə daha dərindən yanaşma inkişaf etdirmək.

Təhsilin informasiyalaşdırılmasının aktuallığına baxmayaraq, müasir multimedia vasitələrinin yaradılması və tədris prosesində tətbiqinin psixoloji və pedaqoji cəhətləri kifayət qədər öyrənilməyib və işlənməyib və bu cəhətlər arasında obyektiv şəkildə formalaşmış bir ziddiyyət mövcuddur. Məsələnin pedaqoji tərəfi, müasir informasiya texnologiyalarının, o cümlədən multimedyanın təhsil və özünütəhsil fəaliyyətinin vasitəsi kimi istifadəsi üçün ən vacib hədəflərin həyata keçirilməsinə ən çox kömək edən şərtlərin müəyyənləşdirilməsinə ehtiyac ilə bağlıdır.

Pedaqoji cəhətdən əlavə psixoloji və fizioloji aspektlər də təhsildə multimedia texnologiyalarının istifadəsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Psixoloji cəhət, gələcək müəllimlərin multimedia vasitələrindən istifadə edərək özünütənzimləmə, fəaliyyət, motivasiya, tələbə şəxsiyyətinin idrak maraqlarını təmin edən, şəxsiyyətin zehni fəaliyyəti, xüsusiyyətləri və hallarını nəzərə alaraq özünütərbiyə və təhsil-tədqiqat fəaliyyətində ehtiyaclarının formalaşması baxımından nəzərdən keçirilir. Digər bir tərəfdən psixoloji cəhət multimedia texnologiyalarının tədris prosesində istifadəsi, müəllimin onlardan istifadə etməyə hazır olmasından və təhsil alanların multimediyaya əyləncə vasitəsi kimi deyil, təhsil vasitəsi kimi qəbul etməyə hazır olmasından ibarətdir. Multimedia texnologiyalarının uğurlu tətbiqi müəllim və tələbə arasında

bərabər əməkdaşlıq mühiti formalaşdırır.

Açıq təhsil sistemi üçün multimedia vasitələrinin qurulmasında və praktik tətbiqində əsas məsələ, təhsil alanların ehtiyaclarına əsaslanan müsbət motivlərin formalaşdırılmasına uyğun metodologiyanın hazırlanmasıdır. Yalnız təhsil alanların texniki vasitələrdən istifadə etmək üçün yüksək motivasiyası olduğu təqdirdə, multimedia vasitələrindən məqsədyönlü istifadədə səmərəli təlim mümkündür. İlk dövrə təhsil alanların multimedia ilə işi əsasən informativ və ünsiyyət xarakterlidir. İlk motiv yeni, çox mənalı olmayan və etibarlı məlumat əldə etmək tələbidir. Bir qayda olaraq, bu cür multimedia məlumatları hər hansı xüsusi bir işləmə və anlama tələb etmir.

Təlim prosesində istifadə olunan multimedia vasitələri yalnız ünsiyyəti deyil, təhsil alanların motivasiyasının inkişafı, tələbə şəxsiyyətinin düzgün formalaşması üçün şərait yaradıldığı pedaqoji ünsiyyəti simulyasiya edir, əlverişli emosional öyrənmə mühiti yaradır. Motivasiya təlim prosesində mühüm rol oynayır və uğurlu öyrənmənin əsas amilidir. Tədris prosesində rəngli illüstrasiyalardan, video çarxlardan, animasiyalardan istifadə edilməsi təhsil alanların motivasiyasına müsbət təsir etməklə yanaşı təqdim olunan materialın müəyyən məqamlarına diqqət yetirərək diqqəti aktivləşdirmə vasitəsi kimi vacib bir müstəqil mənaya malikdir.

Multimedyanın istifadəsi öyrənilərə fərdi psixoloji xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq tədris materialları ilə işləmək imkanı verir: bəziləri oxumaqla öyrənmək, bəziləri dinləməklə öyrənmək, digərləri videolara baxmaqla öyrənməyi üstün tutur. Psixoloqlar və pedaqoqlar qarşısında texnoloji və açıq təhsildə multimedyanın istifadəsi kontekstində insanın zehni fəaliyyətinin konseptual təsviri vəzifəsi durur.

Multimedia tədris vəsaitlərinin mahiyyəti və spesifikliyi düşüncə də daxil olmaqla insanın zehni fəaliyyətlərinin: diqqət, qavrayış, yaddaş, duyğular və s. formalaşmasına və inkişafına təsir göstərir. Multimedia ilə işləyərək şagirdlər tamamilə onları maraqlandıran material üzərində işləyirlər, işi lazım olduqda təkrarlayırlar ki, bu da daha dəqiq qavrayışa kömək edir. Erkən gənclik dövründə öyrənmə prosesi, əlbəttə ki, insan davranışının ilkin tənzimləyiciləri kimi çıxış edən əqli proseslərin inkişafının xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla davam etməlidir və məhz onların əsasında bilik və bacarıqlar formalaşır. İdrak sahəsinin inkişafına məlumatların qəbulu və işlənməsi ilə əlaqəli hiss, qavrayış, yaddaş, təxəyyül, düşüncə, diqqət kimi zehni proseslər daxildir. Məhz bu proseslər sayəsində insan ətraf aləm və özü haqqında məlumat alır.

Multimedia texnologiyaları öyrənilən mövzunun məzmununa və psixoloji təsir və qavrayış qanunlarına uyğun olaraq müxtəlif xarakterli və ifadəli vizual vasitələrin istifadəsinə imkan verir. Audiovizual vasitələr tədris materialının başa düşülməsinin və mənimsənilməsinin keyfiyyətini müəyyənləşdirir və şagirdlərin hissi və qavrayış imkanlarından daha dolğun istifadə etməyə imkan verir. Multimedia texnologiyaları biliklərin formalaşmasında mühüm rol oynayır və əsas üstünlüyü təhsil alanları düşüncənin formalaşması, biliklərin möhkəmləndirilməsi prosesi ilə birbaşa tanış edə bilmələrindədir. Multimedia texnologiyalarının təxəyyülün inkişafındakı rolunu - reproduktiv və əsasən yaradıcılığı qeyd etmək lazımdır. Multimedia texnologiyalarının fərdi ifadə metodları birbaşa təhsil alanların təsəvvürlərini, əvvəlki biliklərini, təcrübələrini yenidən yaratmağa kömək edir. Multimedia texnologiyaları yalnız video və filmlə deyil, eyni zamanda təqdimatdakı şəffaflıq və onlara xas olan dinamikliyi ilə diqqət çəkir.

Orta məktəblərdə multimedia texnologiyalarından səmərəli istifadə edilməsinin əsas şərtlərindən biri diqqəti cəlb etmək və saxlamaqdır. Birincisi, obyektin yeniliyi, qeyri-adi olması, dinamizmi şagirdlərin istər-istəməz diqqətinə səbəb olur. Oynayan obrazların və musiqinin eyni vaxtda təsiri şagirdlərə təsir edir və onların istər-istəməz diqqətinə və materialı öyrənmə-

sinə səbəb olur. İkincisi, multimedia texnologiyalarından istifadə edərkən diqqət təmin etmək bacarığı çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Bir kompüter ilə işləmək şagirdi yeni bir fəaliyyətə cəlb edir, onu o qədər valeh edir ki, o vaxtı unudur və işini, bir qayda olaraq, yalnız müəllimin təkrarlanan xatırlatmalarından sonra bitirir. Bu, əlverişli psixoloji mühit yaradır və kompüterlə işləyərkən şagirdlərin davamlı diqqətini göstərir. Şagird qavrayışının fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq məlumat vermək qabiliyyəti, gərginliyi aradan qaldırmağa imkan verir, bu da emosional vəziyyətə müsbət təsir göstərir.

Müəllim xüsusilə multimedia texnologiyalarının emosional təsirini nəzərə almalıdır, çünki iş mövzusunə maraqlı, həvəs oyatmağın vacibliyini tez-tez unuduruq, şagirdlərimizin emosional vəziyyətini unuduruq. Bununla birlikdə, psixoloqlar zehni fəaliyyətin emosional təcrübələrədən birbaşa asılılığını vurğulayırlar. Hisslər idrak fəaliyyət ilə bağlıdır və şagirdin gerçəkliyi əks etdirməsi əsasında ortaya çıxır. Beləliklə, erkən gənclik dövründə multimedia texnologiyalarının tətbiqi ilə təlim prosesi yuxarı sinif şagirdlərinin psixoloji və pedaqoji xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla davam etməlidir. Xüsusilə zehni fəaliyyətin inkişaf xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazımdır, çünki onlar insan davranışının ilkin tənzimləyiciləri kimi çıxış edir və onların əsasında bilik və bacarıqların formalaşması baş verir.

Məqalənin aktuallığı. Məqalə multimedialı tədris prosesində tətbiqinin müəyyən xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması baxımından xüsusi aktuallıq kəsb edir. Belə ki, multimedia texnologiyalarının istifadəsinin ən vacib şərtlərindən biri təhsil alanların psixoloji hazırlığı məsələsidir. Təhsil alanlar idrak fəaliyyətinin hərtərəfli inkişafına əsaslanan multimedia texnologiyaları yalnız tələbələrin psixoloji xüsusiyyətləri ciddi şəkildə nəzərə alındıqda təsirli ola bilər.

Məqalənin elmi yeniliyi. Multimedia interaktiv vasitələrdən istifadə edərək təlim prosesində iştirak edənlər üçün məlumatla zəngin öyrənmə mühit yaratmağa imkan verməklə yanaşı, təhsil alanların əqli sferasına təsir vasitələrini gücləndirir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Müasir multimediyaya tədris vasitələri təhsil alanların yaş və inkişaf səviyyələrini səviyyələrini nəzərə alaraq müxtəlif metod və üsullardan istifadə imkanlarını genişləndirir, onların yaradıcılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirir və öyrənmə üçün müsbət motivasiya formalaşdırır.

Ədəbiyyat

1. Вымятин В.М., Демкин В.П. Принципы и технологии создания электронных учебников. Томск: Томский государственный университет, 2002.
2. Семенова Н.Г. Влияние мультимедиа технологий на познавательную деятельность и психофизиологическое состояние обучающегося. Вестник ОГУ, 2005, № 4
3. Семенова Н.Г. Создание и практическая реализация мультимедийных курсов лекций: Учебное пособие. Оренбург: РИК ГОУ ОГУ, 2004. 128 с.
4. <https://griban.ru/blog/10-psihologopedagogicheskie-osobnosti-ispolzovaniya-multimedia-tehnologij-v-processe-obuchenija.html>

M.M. Ахмедова**Психолого-педагогические особенности
использования мультимедиа в образовании****Резюме**

В статье рассматриваются психолого-педагогические аспекты использования мультимедиа в обучении, а также его положительное влияние на развитие умственной деятельности студентов. Применение мультимедиа в процессе обучения положительно влияет на мотивацию учащихся, развивает в них более глубокий подход к обучению и создает благоприятную эмоциональную среду обучения. Созданная с помощью мультимедиа интерактивная методика обучения значительно активизирует внимание к содержанию учебного материала, повышает эффективность обучения и интерес к новой теме.

M.M. Akhmadova**Psychological and pedagogical features
of the use of multimedia in education****Summary**

The article discusses the psychological and pedagogical aspects of the use of multimedia in education, as well as its positive effects on the development of students' mental activity. The application of multimedia to the learning process has a positive effect on the motivation of students, develops in them a deeper approach to learning and creates a favorable emotional learning environment. The interactive teaching method created with the help of multimedia significantly activates attention to the content of the teaching material, increases the effectiveness of learning and interest in the new topic.

Redaksiyaya daxil olub: 02.11.2020